

Македонската модерна центар-десница и предизвиците поврзани со животната средина

д-р Даме Димитровски
Дејан Димитриев, Радован М. Спиридонов

СОДРЖИНА

МАКЕДОНСКАТА МОДЕРНА ЦЕНТАР-ДЕСНИЦА И ПРЕДИЗВИЦИТЕ ПОВРЗАНИ СО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА	2
Главниот проблем на локалната средина	2
Врамнотежување на системот	2
Предизвици на енергетското планирање и на животната средина.....	3
Стратешки ресурси.....	3
Едукативни, превентивни и репресивни мерки и активности.....	4
Отпад – еколошки предизвик или ресурс за одржливост	4
Предизвиците на климатските приспособувања	5
Нашето гледиште за Зелениот договор на ЕУ.....	5
Зелените предизвици на индустријата	6
Иден транспорт	7
ЗНАЧЕЊЕТО НА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ПОЛИТИКИТЕ НА ЕВРОПСКИОТ ЗЕЛЕН ДОГОВОР ВО ПОЛИТИЧКИТЕ ПЛАТФОРМИ НА ПАРТИИТЕ	8
Мал документ – огромен чекор напред	8
Не плашете се да бидете амбициозни – проблемите на Балканот како предизвици на ЕУ.....	9
Дали граѓаните на С. Македонија можат да научат како да ја сакаат својата земја, не со зборови, туку со соодветни постапки!?	9
Како да не се биде „изгубен во преводот“?.....	11
Младите се вклучени или исклучени!?	12

Македонската модерна центар-десница и предизвиците поврзани со животната средина

д-р Даме Димитровски

Ние сме патриоти и ја сакаме нашата нација, сакаме нашите деца да растат овде и да растат во здравје и во богатство, па затоа мора да создадеме поздрава и позелена земја. Една од стратешките цели на македонската центар-десница е борбата против загадувањето на животната средина.

Постои заедничко верување кај луѓето за македонските десничарски партии: ако некој проект е запишан во нивната програма, тоа станува обврска и тие работат додека проектот целосно не се реализира.

Оваа статија се надворзува на развивањето теза и основа за анализа на проблемите кои можат да придонесат во креирањето на програмата на проекти за прашања поврзани со еколошките и со климатските предизвици во следниот период.

Главниот проблем на локалната средина

Според Светската здравствена организација, повеќе од 3 000 луѓе годишно умираат како последица од загадениот воздух во земјата; има преголем број на болести поради загадувањето на воздухот, неправилно постапување со отпадот, избегнување третман на отпадни води итн. Еколошките прашања стануваат поголеми од иднината на „само некои растенија или животински видови“; тие го загрозуваат идниот опстанок на нашите млади и на децата.

Да се започне со справување со предизвиците за подобрување на животната средина е задача полна со посветеност, напорна работа, континуирана борба со една или со повеќе заинтересирани групи, борба против сценаристите „како и обично“ итн. Потребна е голема предаденост, посветени луѓе, широко финансирање, време и вклученост на јавноста. Но, на крајот од тунелот има валидација за целата напорна работа: подобро здравје на населението, подобри услови за младите да растат, да работат и да останат во земјата, поздрава храна... и на крајот од листата уште подобри и поеколошки производи од индустријата, туризмот, поголема додадена вредност на извозот, технолошки раст, ново знаење и развој на технологија, што резултира со побогато општество. Создавањето средина без загадување и токсини бара повеќе активности насочени кон спречување да се генерира загадување, како и мерки загадувањето да се исчисти и да се отстрани од воздухот, водата, почвата и од производите за широка потрошувачка.

Врамнотежување на системот

Македонската модерна центар-десница има задача да развие систем за одредување приоритети кај ресурсите потребни за остварување на целите за здрава и образована младина во нашата земја.

Финансиските придонеси во буџетот на земјата собрани за еколошки кодови треба да се прибираат во еколошки или ЗЕЛЕН фонд. Зелениот фонд ќе промовира, ќе поддржува и ќе помага проекти за подобрување на животната средина и други општински или државни проекти кои носат корист за животната средина и за аспектите на приспособување и ублажување на климатските промени. Фондот би креирал програми за да може јавниот и приватниот сектор да користат зелени финансирања за инвестирање во еколошки проекти или инвестирање во проекти кои придонесуваат за намалување на загадувањето, подобрување на адаптацијата кон климатските промени итн. Следењето зелени финансии и инвестиции е долгорочна амбиција што треба да започне денес. Во управувањето со транзицијата големи структурни промени ќе претрпат моделите на компаниите, потребите за таленти и релативните цени. Справувањето со еколошките прашања е долгорочна борба, бара итна работа и повеќе стратешко планирање. За жал, во овој момент се соочуваме со неколку проблеми кои бараат итно внимание:

- Многу високо загадување на воздухот со честички во повеќето градови за време на грејната сезона (Скопје, Куманово, Тетово, Битола, Кавадарци итн.);

- Управување со комунален цврст отпад и со нерегулирани депонии и ѓубришта;
- Третман на отпадни води и на квалитетот на реките и на подземните води;
- Местата за опасен отпад;
- Урбанистичко планирање и давање приоритет на квалитетот на животот;
- Здрава храна од фарма до трпеза и многу други проблеми поврзани со животната средина.

Сите итни предизвици имаат програма или проект што може да ги реши. Некои од нив за краток временски период, а некои (како високата загаденост на воздухот) за една деценија.

Но, за да ги решиме, мора да почнеме да дејствуваме денес и утре. Квалитетот на воздухот во македонските градови е предизвик кој мора да се реши итно и со силни чекори. Тоа бара целосно внимание и расположливи ресурси, почнувајќи од интензивен мониторинг и моделирање, развој на реални планови за квалитет на воздухот, зајакнување на одредбите во законодавството за животна средина во однос на големите индустриски инсталации и строга контрола на сите процеси на согорување (мали или големи).

Предизвици на енергетското планирање и на животната средина

Прашањето за енергетскиот систем на една земја е повеќеслоен проблем кој вклучува: експлоатација на природните ресурси, еколошки аспекти во изградба на големи енергетски системи, загадување на животната средина од производството на енергија (електрична енергија и/или топлина), енергетски потреби на потрошувачите (обезбедување подобар резултат со помалку енергија – енергетска ефикасност), користење соодветни обновливи енергетски ресурси и нивното влијание врз животната средина, достапност на стратешки ресурси на материјали, отпад како енергетски ресурс и друго

Во овој тип на енергетска криза станува очигледна важноста од поседување локален енергетски потенцијал, современи постројки за конверзија на енергија и меѓусебно поврзување со поширок енергетски систем. Нагласена е и енергетската ефикасност на домаќинствата и индустријата, бидејќи може да даде иста или подобра услуга или производ додека се користи помалку енергија.

Од друга страна, можноста за создавање енергетски заедници, промовирање енергија со нулта емисија или системи за нето нулта емисија кај крајните потрошувачи може значително да придонесе за намалување на потребите за енергија од мрежата и користење на енергијата со речиси нула емисија за заедницата.

Во процесот на модернизација на енергетскиот сектор и на индустријата постои голема можност да се искористи локалната свест, да се развијат повеќе иновации и наука, да се применат нови вештини, да се подигне нивото на техничко знаење за преносот на модерна технологија, да се инвестира во млади луѓе. Процесот на намалување на потребите за енергија, користењето извори на енергија и технологии со ниски емисии и во исто време подобрување на финалниот производ (да има квалитет и да биде зелен производ), станувањето поконкурентни на пазарот може да се направи само со зголемување

Извор: Canva

на количината на знаење инвестирано во процесите. Ова може да придонесе и за повисоко ниво на побарување за поквалификувана работна сила, создавање висококвалитетен локален кадар и зголемување на вредноста на локалните вработени, што може да го намали јазот во платите во однос на ЕУ.

Стратешки ресурси

Обезбедувањето долгорочни извори на стратешки ресурси за витален и одржлив развој на земјата, поставување на насоките за развој со стекнатите ресурси (енергија, горива и друго) во долгорочна стратегија, инвестициите во зелени технологии и технологии со висока вредност може да ја поттурнат економијата на земјата кон поголем очекуван раст во подолг период.

Списокот на стратешки ресурси за раст е поврзан со тековната технологија што се користи во енергетскиот сектор и во индустријата и уште повеќе со насоките во кои ќе се развива модерната индустрија и современата енергетска технологија што ќе ги користи енергетскиот сектор или крајните потрошувачи. Овие насоки ќе бидат водени од

можноста за користење напредна технологија и од доверливоста на синџирот на снабдување со стратешки ресурси за „нови технологии“ и зелен раст. Ова може да придонесе за отворање нови работни места со висока вредност, развојни центри, истражувачки капацитети и центри за иновации. Сите овие активности имаат двоен или троен придонес за животната средина: создаваат позелени производи или услуги, обезбедуваат повеќе средства за основните потреби на општеството, вклучително и едукација за животната средина за повисоки приходи, одржливост на Зелениот фонд – за да може да го мултиплицира позитивното влијание врз животната средина.

Едукативни, превентивни и репресивни мерки и активности

Едукацијата на пошироката популација има клучна улога во трансформацијата кон зелено општество. Континуираното подигање на свеста и подобрувањето на вештините и на знаењата на луѓето можат да предизвикаат промена во односот кон позелена животна средина и кон подобро разбирање на предизвиците на климатските промени. Едукацијата на работната сила за еколошките предизвици може да произведе подобри процедури, норми и стандарди во сите полиња на работа.

Како и во сите системи кои опфаќаат широка популација, кругот на активности мора да биде добро избалансиран помеѓу едукацијата, превенцијата и репресијата. Досега најголемиот дел од финансирањето во проектите за заштита на животната средина беше поддршка на едукацијата и јавната свест, па оттука јавната свест во овој момент е подобра од системите за превенција и репресија во земјата. На пример, јавната свест во урбаните средини за селектирање на отпадот од домаќинствата е многу повисока од можностите на системите за управување со отпад во македонските градови. Во исто време, инспекторатите за животна средина се поделени на три вертикални нивоа со преклопување на надлежностите и исклучително низок капацитет и мотивација. Можеби најслабите алки на системот за животна средина се еколошките инспекции и финансирањето за животната средина (Зелен фонд).

Задачата на администрацијата која ќе сака да го води еколошкиот проблем како приоритет ќе биде да воспостави функционален систем за превенција и репресија на полето на заштитата на животната средина, да воспостави органи и тела за поддршка на инспекторатот и да обезбеди средства во Зелениот фонд за потребните активности.

Отпад – еколошки предизвик или ресурс за одржливост

Пишувањето за поимите: циркуларна економија, одржливост, чисто производство е, всушност, пишување за соодветни технологии за управување со отпад. Холистичкото управување со отпад започнува со дизајнирање и со производство на производи и услуги. Едно од барањата при дизајнот на производот е да се избегне создавање отпад или негово минимизирање. Отпадот што не може да се избегне во фазата на дизајнирање и производство на производи мора да го најде својот пат до пазарите на секундарни сировини и нуспроизводи. Регионално приспособена шема за селектирано собирање отпад ќе обезбеди чисти секундарни сировини за индустријата.

Со количините и содржината на отпадот создаден во домаќинствата во македонските градови во 2021 година, по примарна и секундарна селекција, создадениот отпад е значаен ресурс за производство на енергија. Потребно е пошироко подобрување на практиките во управувањето со отпадот: примарна селекција, собирање, трансфер, секундарна селекција, екстракција на материјали, подготовка на горива и енергија, екстракција на биогаз и безбедно депонирање. Користењето на отпадот, како ресурс за создавање гориво во енергетскиот сектор и во индустријата, ја намалува надворешната зависност за горива, обезбедува сигурен извор на домашно гориво, го ублажува влијанието на депониите врз животната средина и воведува висока технологија во портфолиото на земјата. При воведување на која било од технологиите за „од отпад до енергија“, земјата не треба да се потпира на довербата што ја имаме во системот и во индустријата, туку на строг систем на контрола, мерења, верификација и инспекција на сите процеси поврзани со управувањето со отпад и со производство на енергија. Давањето приоритет на намалувањето и повторната употреба на материјалите пред нивното рециклирање може да ѝ помогне на циркуларната економија на земјата и треба најмногу да се фокусира на секторите кои бараат многу ресурси, како што се текстилот, градежништвото, електрониката и пластиката.

Македонската модерна центар-десница ја има животната средина како составен дел на сите свои програмски области. Еколошките предизвици и енергетската ефикасност играат значајна улога во економијата и во финансирањето на секторите за зелен раст и зелена политика. Но, не помалку во земјоделските, социјалните и во образовните програми, како и во јавното здравство и меѓународната соработка. Програмите за животна средина и климатски промени имаат значајно место меѓу научните програми во следните децении.

Предизвиците на климатските приспособувања

17 % од работната сила во земјава е вработена во земјоделскиот сектор. Има околу 193 000 семејни фарми во нација со 2 милиони луѓе. И покрај фактот дека е идеално погодна за одгледување широк спектар на производи, во моментот земјоделската индустрија и другите рурални економски активности се особено чувствителни на климатските промени поради продолжените топлотни бранови и сувите периоди кои предизвикуваат значителни загуби во производството. Додека температурите се зголемуваат и сè почести и силни се топлотните бранови и сушите предизвикани од климатските промени, помалку од 10 % од земјоделските површини се означени како наводнувани. Сепак, некои студии сугерираат дека ако има доволно вода на располагање, зголемувањето на температурите може да резултира со поголеми жетви во некои региони во земјава. Поради недостигот на адаптивни капацитети и недостиг на наводнување во многу региони, овие предности веројатно нема да бидат искористени.

Проектите за адаптација на земјоделството треба да вклучуваат: системи за наводнување и земјоделство во заштитени подрачја, а со приспособувањето на климатските промени тоа да се искористи за раст.

Водните ресурси се доста ранливи на ефектите од климатските промени во однос на квантитет, квалитет и навременост, при што се очекува вкупните просечни врнежи во земјата да се намалат. Недостигот на пристап до свежа вода во руралните региони е проблем што климатските промени може да го влошат. Ова дури ќе влијае и на областите во западниот дел на земјата, кои се релативно богати со водни ресурси.

Појавите на поплави може да станат почести и посилни како резултат на климатските промени. Ова е особено проблематично во пролет, кога може да биде невозможно да се садат летни култури, и на крајот на летото кога посевите може да бидат поплавени. Ерозијата е уште еден значаен проблем во земјава поради нејзиниот потенцијал да го намали квалитетот на почвата и на водата.

Недостигот на пристап до вода претставува закана за животната средина, како и за здравјето на луѓето.

Живееме во еден од центрите на биолошката разновидност во Европа поради разновидната географија и клима. Зголемените температури и намалените врнежи најверојатно ќе доведат до многу поголем ризик од шумски пожари

и секогаш постои опасност од големи загуби за време на шумските пожари. Езерските и мочуришните екосистеми на Дојранското, Охридското и Преспанското Езеро се многу ранливи на нарушувања во режимот на вода. Драматични загуби и во флората и во фауната се забележани за време на претходните сушни периоди и може да се очекува да продолжат со намалувањето на врнежите и со зголемувањето на температурите.

Македонската центар-десница покажа дека предизвиците за адаптација можат да се пресретнат и да се решат со посветеност на работата и со вклученост на локални експерти, како што беше случај со Дојранското Езеро во 2000 година. Инвестициите во вакви проекти, дополнети со пречистителни станици кои ќе обезбедат чиста вода и чисти езера за идните генерации, се чиста форма на патриотизам.

Стратегијата „Од фарма до трпеза“ на ЕУ треба да дизајнира фер, здрав и еколошки систем на храна, а македонската традиционална храна, на која сите сме толку горди затоа што е квалитетна, вкусна и безбедна, мора да биде дел од неа.

Програмата за шумарство (зачувување и обновување) беше заштитен знак на последните централно-десничарски/конзервативни влади. Тоа е голем дел од програмата за зачувување на екосистемите и климатската адаптација. Поради предизвиците на климатските промени и недостигот на локални енергетски ресурси за греење на домаќинствата, шумите во земјава се под значителна закана. Управувањето и планирањето на шумите, со премиса дека „не ја наследивме Земјата од нашите предци, туку ја позајмивме од нашите деца“ треба да ни обезбеди одржливи шуми, со поголем квалитет и квантитет, и екосистеми кои ќе обезбедат храна, вода и чист воздух.

Нашето гледиште за Зелениот договор на ЕУ

„Европскиот зелен договор е одговор на овие предизвици. Тоа е нова стратегија за раст која има за цел да ја трансформира ЕУ во фер и просперитетно општество, со модерна, ефикасна за ресурси и конкурентна економија без емисии на стакленички гасови во 2050 година и со економски раст којшто е независен од користењето на ресурсите. Исто така, има за цел да го заштити, да го зачува и да го подобри природниот капитал на ЕУ и да го заштити здравјето и благосостојбата на граѓаните од ризиците и влијанијата поврзани со животната средина. Во исто време, оваа транзиција мора да биде праведна и инклузивна. Мора да ги стави луѓето на прво место и да обрне внимание на регионите, индустриите и на работниците кои

ќе се соочат со најголемите предизвици. Бидејќи тоа ќе донесе суштински промени, активното учество на јавноста и довербата во транзицијата се најважни доколку политиките треба да функционираат и да бидат прифатени. Потребен е нов пакт за да се зближат граѓаните во сета нивна различност, при што националните, регионалните, локалните власти, граѓанското општество и индустријата тесно ќе соработуваат со институциите и со консултативните тела на ЕУ. ЕУ има колективна способност да ја трансформира својата економија и општество за да ја стави на поодржлив пат. Може да се надоврзе на своите силни страни како глобален лидер за климатски и еколошки мерки, за заштита на потрошувачите и на правата на работниците. Обезбедувањето дополнителни намалувања на емисиите е предизвик. Тоа ќе бара огромни јавни инвестиции и зголемени напори за насочување на приватниот капитал кон климатските и еколошките активности, притоа избегнувајќи заклучување во неодржливи практики. ЕУ мора да биде на чело на координирањето на меѓународните напори за градење кохерентен финансиски систем кој поддржува одржливи решенија. Оваа почетна инвестиција е, исто така, можност Европа цврсто да се стави на нов пат на одржлив и инклузивен раст. Европскиот зелен договор ќе ја забрза и поткрепи транзицијата потребна во сите сектори.“

Извор: Go Green

Ние сме дел од Европа и сите еколошки предизвици со кои се соочува Европа се предизвици и за нашите граѓани. Да се има исто темпо во спроведувањето на промените ќе биде клучно за преземање исти развојни насоки со оние на земјите од ЕУ. Спроведувањето на стратешките начини дадени во Зелениот договор ќе ги одреди нормите, стандардите и регулативата на ЕУ, како и можноста да го користиме европскиот пазар како наш.

Зелените предизвици на индустријата

Градежниот сектор е еден од моторите на македонската индустрија, особено во последните 20 години, и трансформацијата на секторот кон градење и реновирање на енергетски ефикасен начин и заштеда на ресурси и создавање помалку отпад може да биде зелениот погон што ни треба. Зградите трошат повеќе од 30 % од целата енергија во земјата и тоа претставува голем потенцијал за заштеда на енергија. Реновирањето на постојните станбени згради е заложба присутна во регулативата за енергетска ефикасност. И покрај почетната инвестиција во реновирањето и во градежните системи, тоа силно го поддржува решавањето на два од главните предизвици на денешницата: намалување на сметките за енергија и со тоа намалување на енергетската сиромаштија. Во исто време, користи локална работна сила за да се изврши реконструкцијата и изградбата. Исто така, дава можност да се развијат згради со нула или речиси нула енергија кои имаат можност да бидат објекти со речиси нула емисија. Оптимизирањето на потрошувачката на енергија на јавните згради во здравствениот и во образовниот сектор може да ги намали нивните сметки за енергија и да обезбеди повеќе средства за јавното образование и за системите за јавно здравје. Предизвиците на енергетската сиромаштија треба да балансираат помеѓу енергетските потреби на социјално ранливите групи и државната политика. Истражувањето направено во 2013 година во Скопје покажа дека дел од социјално ранливите домаќинства користат најразлични материјали како гориво за греење и тоа не му помага на квалитетот на воздухот во Скопје. Пристапот мора да започне со спроведување мерки за енергетска ефикасност во зградите и со тоа да ги намали потребите од енергија до 75 %. По реновирањето, домаќинствата ќе можат да си дозволат да користат соодветни горива, аерозагадувањето од оваа група мали загадувачи драстично ќе се намали и отпадот ќе оди во тековите за селекција на отпад.

Науката има одговорност да одговори на потребите на општеството и на глобалните предизвици. Граѓаните мора да бидат способни да носат информирани лични и професионални одлуки и активно да учествуваат. Ова треба да се овозможи преку популаризација на науката. Зелениот договор под наслов: „Мобилизирање на истражувањето и поттикнување на иновациите“ наведува дека: „Новите технологии, одржливите решенија и иновациите се клучни за постигнување на целите на Европскиот зелен договор. За да ја задржи својата конкурентска предност во чистите технологии, ЕУ треба значително да го зголеми обемот на распоредување и демонстрација на нови технологии низ секторите и низ единствениот пазар, градејќи нови иновативни синџири на вредности. Овој предизвик е надвор од можностите на поединечните земји

членки. Хоризонт Европа, во синергија со другите програми на ЕУ, ќе игра клучна улога во поттикнувањето на националните јавни и приватни инвестиции. Најмалку 35 % од буџетот на Хоризонт Европа ќе финансираат нови решенија за климата, кои се релевантни за спроведување на Зелениот договор.“ Домашната индустрија и наука ќе бидат дел од истражувањето и имплементацијата на нова технологија која ќе обезбеди позелена иднина. Интеграцијата на локалните научни и истражувачки способности во големите иновативни центри, користењето на големиот потенцијал на „дигитално писмената“ младина може да произведе технолошки пробив и напредок за зелените технологии. Паметната инфраструктура и регионалната соработка ќе помогнат да се постигне транзиција во чиста животна средина.

Извор: Go Green

Иден транспорт

Идниот транспорт ќе се заснова на два столба.

Локалниот транспорт – внатрешен градски транспорт, ќе се заснова на концептот на паметни заедници и 15-минутните градски планови. Тој треба да обезбеди до 15 минути патување до која било дестинација во градот со користење јавен превоз или личен зелен превоз (велосипедизам, пешачење итн.). Транспортните политики на

градовите ќе се движат кон масовен транспорт од големи размери без локални емисии, нови меѓусебни врски и повеќе простор за зелена мобилност. Новите возила ќе станат поефикасни и поеколошки и треба да обезбедиме паметна инфраструктура за да се овозможи безбедно, брзо и зелено патување. Градовите треба да започнат со спроведување на плановите за интеграција на паметно паркирање, автоматизирано сообраќајно водење, паметни системи за управување со сообраќајот и паметно издавање билети. Со добро управување транспортниот систем на градовите во следните 15 години ќе го турне личното возило на второ или дури трето место како избор на превоз. Транспортниот систем ќе биде систем со нула емисии и безбедна и сигурна мобилност со попристапни, достапни, поздрави и почисти алтернативи на сегашни навики за мобилност и ќе поддржува нови одржливи услуги за мобилност кои можат да го намалат метежот и загадувањето, особено во урбаните области.

Да се троши, да се уништат нашите природни ресурси, да се одере и исцрпи земјата наместо да се користи така што ќе се зголеми нејзината корисност, ќе резултира со поткопување на просперитетот што треба да им го предадеме на идните поколенија кога ќе дојде нивното време, проширен и развиен.

– Теодор Рузвелт

Иднината во која нашите деца се добро образовани, здрави и богати и живеат просперитетно во државата е зелената иднина и денес треба да почнеме да инвестираме во неа.

Значењето на спроведувањето на политиките на Европскиот зелен договор во политичките платформи на партиите

Дејан Димитриев и Радован М. Спиридонов

Европскиот зелен договор, од една страна, е наша визија за климатски неутрален континент во 2050 година, а, од друга страна, е многу посветен патоказ кон оваа цел. Тоа се педесет акции за 2050 година... Нашата цел е да ја помириме економијата со нашата планета, да го усогласиме со нашата планета начинот на кој произведуваме и начинот на кој консумираме и да направиме тоа да функционира за нашите луѓе... им го должиме [тоа] на нашите деца, затоа што ние не ја поседуваме оваа планета. Ние само ја имаме одредено време одговорноста и сега е време да дејствуваме... Ова за Европа е моментот на „човек на месечината“.

- Урсула фон дер Лајен, претседателка на Европската комисија

Мал документ – огромен чекор напред

Амбициозната, но, сепак, ветувачка агенда на Европскиот зелен договор (ЕЗД) од 2019 година беше изместена во 2020 година поради глобалното политичко нарушување предизвикано од последователните кризи од

Извор: Go Green

пандемијата САРС-КоВ-2, од најголемата глобална рецесија по Големата депресија и од инвазијата на Русија на Украина. Кога ќе го додадеме актуелниот кор-сокак во проширувањето на ЕУ, со можност за долготрајни политички барања од страна на Република Бугарија и веројатноста за вето на претстојниот состанок на Советот, зборовите на претседателката Фон дер Лајен звучат премногу далечни за повеќето Македонци.

Според едно истражување на ЕУ, 93 отсто од нејзините граѓани сметаат дека климатските кризи се сериозен проблем.¹ Слична анкета спроведена во регионот на Западен Балкан (ЗБ) откри дека во Северна Македонија климатската криза не се наоѓа меѓу најважните теми поврзани со социо-економскиот развој, имајќи предвид дека се јавува како едноцифрен процент.²

Во извештаите за напредокот на Комисијата на ЕУ, постојано се нагласува дека земјата треба да ја засили својата амбиција за правилно спроведување на поглавјата на правото на ЕУ (Acquis) поврзани со Зелената агенда: Транспортна политика (14); Енергетика (15); Трансевропски мрежи (21); Животна средина и климатски промени (27).

Покрај тоа, Комисијата тврди дека овие напори ќе ја зголемат ефикасноста на новите Економски и инвестициски планови³. Во овие сектори треба да се зајакнат административните капацитети. Освен тоа, стратегиите, акциските планови и законодавството во овие сектори треба да бидат кохерентни со принципите и приоритетите на Зелената агенда и да обезбедат, меѓу сите засегнати земји, конзистентност меѓу релевантните секторски документи. Овој кохезивен пристап особено е важен во денешно време кога Европа е уценувана од разни авторитарни режими од целиот свет.

Не плашете се да бидете амбициозни – проблемите на Балканот како предизвици на ЕУ

И покрај споменатите предизвици, ЕУ ја промовираше Зелената агенда за регионот која има за цел да го одрази ЕЗД во ЗБ на пропорционален и адаптиран начин. Тој е еден од регионите во Европа најтешко погодени од влијанието на климатските промени и се предвидува дека овој тренд ќе продолжи, со проценки за зголемување на температурата од 1,7 до 4,0 0C, па дури и над 5,0 0C до крајот на векот, во зависност од глобалните напори за намалување на емисиите на стакленички гасови.⁴

Целта е еколошките и климатските предизвици да се претворат во можности. Со оглед на тоа што природните ресурси и климатските промени не познаваат граници, Зелената агенда предвидува заеднички акции кои ќе придонесат за одржлив социо-економски развој и зелено закрепнување на Северна Македонија и на целиот регион во постпандемскиот период.

Петте столба на Зелената агенда за ЗБ се:

1. Климатски активности, вклучително декарбонизација, енергија и мобилност;
2. Циркуларна економија, особено посветена на отпадот, рециклирањето, одржливото производство и ефикасното користење на ресурсите;
3. Биодиверзитет, со цел заштита и обновување на природното богатство на регионот;
4. Борба против загадувањето на воздухот, водата и почвата и
5. Одржливи системи за храна и рурални области.

Процесот на дигитализација ќе биде клучен активатор за горенаведените пет столба во согласност со концептот на двојна зелена и дигитална транзиција.

Во македонското општество транзицијата кон климатска неутралност мора да биде социјално праведна и економски инклузивна за да биде успешна. Тука може да се спроведе и систем еквивалентен на Европскиот механизам за праведна транзиција, предвиден во ЕЗД. Се појавува широк консензус дека цените на емисиите на јаглерод ќе бидат важен инструмент за постигнување на климатските цели. Раното вклучување на Северна Македонија во Шемата за тргување со емисии, иако е во тек, треба да се спроведе холистички и пропорционално. Тоа би можело да биде клучна алатка за создавање економски поттици за преземање климатски активности и да помогне да се ублажи транзицијата од тешка индустрија кон климатски погодни потфати.

Сега во ова страшно и „мрачно време“ кога кошмарите од Герниката на Пикасо се реалност во Украина... дали ние како земја имаме капацитет да се приспособиме на претстојните промени? Сега... кога мирот на европско тло повторно изумре и нашите антички и христијански вредности и етика се нарушени од силите на тоталитаризмот.

Во такви услови некои стравуваат, а некои храбро се соочуваат со промените. Една стара мудрост од Исток вели: „Кога дува ветер, некои градат сидови, а други ветерници.“ Ајде да бидеме луѓето кои градат ветерници. Од причина што иако звучи контраинтуитивно, се чини дека само блиски итни случаи можат да ја катализираат нашата многу потребна транзиција. На големо незадоволство на антиевропската сила, ЕУ испорача.

ЕЗД е израз на она што ЕУ добро го прави: долгорочно размислување, дури и во време кога невидена агресија се случува на нејзините источни граници.

Останува предизвикот да се премостат долгорочните цели со доследни политики и активности на пократок рок со цел климатската и животната средина да се сместат во главните текови. Меѓутоа, ЕЗД не дојде со барање за нови надлежности за Унијата, за разлика од единствениот пазар и ЕМУ. За своето спроведување ЕЗД се потпира на постојната рамка за економско управување на ЕУ, особено климатските и енергетските политики.

Последно, но не и помалку важно, е тоа што ЕЗД има потенцијал да придонесе не само во еколошката одржливост, туку може да биде и вреден механизам преку кој ќе се зајакне процесот на интеграција на земјата во ЕУ. Имајќи го предвид степенот до кој го ограничува негативното и промовира синергии, ЕЗД им се навраќа и ги надополнува квалитативните промени што единствениот пазар и ЕМУ ги направија во европскиот економски модел и придонесува за економска и политичка одржливост.

Дали граѓаните на С. Македонија можат да научат како да ја сакаат својата земја, не со зборови, туку со соодветни постапки!?

Досега, ЕУ го предводи патот во транзицијата кон климатски неутрална економија и има многу да понуди во однос на искуството со одвојување на економскиот раст од употребата на различни (фосилни) ресурси. Искуството, знаењето и ресурсите на ЕУ можат да ја поддржат нашата земја во нејзините напори да ја зголеми отпорноста и да се приспособи на неизбежните влијанија на климатските промени.

Меѓутоа, и покрај итноста и подготвеноста на Комисијата да помогне, креаторите на политиките во земјата се соочуваат со сериозен предизвик кога се обидуваат да ја вградат **агендата на ЕЗД**.

Оикофилија, љубовта кон домот и татковината ѝ погодува на еколошката кауза. Ова е уште понагласено и попрепознатливо во денешната реалност. Затоа, од најголема важност е сите политички актери да го сметаат ова прашање како едно од најгорливите. Тоа е, исто така, показател и аргумент дека водечката централно-десничарска партија во нашата земја сè уште не се вклучила и не се задлабочила целосно во ова прашање и во тој процес се очекува да обезбеди соодветна и амбициозна застапеност на ова прашање..

Европската Унија, а со тоа и сите земји членки на ЕУ, по испораката на Европскиот зелен договор (ЕЗД) [и врз основа на истиот] го испорачаа поамбициозниот план REPowerEU,5 преку кој ЕУ обезбеди патоказ за диверзификација на снабдувањето со енергија на континентот и за ублажување на сите идни енергетски кризи предизвикани од големата енергетска зависност од еден партнер. Дополнително на тоа и подеднакво клучна за идниот развој на енергетскиот сектор во ЕУ(Европа) е поставената уште поамбициозна цел за производство и испорака до крајните потрошувачи на чиста енергија што доаѓа од обновливи извори и јасно наведената поддршка за дополнителното надградување на сите релевантни придружни технологии и понатамошен зголемен развој на енергетската мрежа.

Оттаму, врз основа на наведеното може да се извлече заклучок и тој да се аргументира. Очигледно и неспорно е дека нашите партнери и другите земји, на кои нашата земја долго време се угледува, го подигнаа прашањето за борбата против предизвиците што произлегуваат од климатските промени на уште посериозно ниво, а дополнително е јасно и денес дека безбедноста на снабдувањето со енергија на една нација може да се постигне само со нови и чисти извори на енергија кои би се засновале на совесни и сигурни видици и домашни стратегии. Аргументот што треба да се изнесе овде е дека сите политички актери се морално обврзани ревносно да пристапат кон ова прашање и да им соопштат на луѓето во нашата земја дека оние што се на власт соодветно ќе се занимаваат со овој аспект од нивните животи. Во рамките на политичкото опкружување во македонското општество има простор за големо и амбициозно подобрување, а дејствувањето во овој момент не само што ќе докаже дека некои од конкурентните политички играчи се сериозни, туку и дека му посветуваат должно внимание на ова прашање. Самите политички актери ќе имаат и значителни придобивки во своите кампањи.

Искрено речено, проблемот настанува затоа што Зелената агенда во земјата досега беше релативно занемарена и засенета од други популистички прашања. Наместо да се фокусира на развивање долгорочни, егзистенцијални политики и решенија во релевантните области, секоја влада се справува со овие предизвици само спорадично и под огромен притисок.

Друг проблем е тоа што самопрогласените зелени партии ја преземаат ексклузивноста врз агендата за заштита на животната средина. Згора на тоа, со концентрирањето на активистите на таканаречените зелени партии нашето внимание е одвлечено од многуте еколошки проблеми кои би можеле да бидат, а честопати биле, решени од луѓе кои дејствуваат во конзервативен дух.

Според зборовите на британскиот политички мислител Роџер Скротон, проблемите со животната средина се јавуваат кога се распаѓаат хомеостатските системи – со други зборови, кога циклусот на повратни информации што воспоставува рамнотежа е, од која било причина, уништен. Хомеостатскиот систем кој е најмногу проучуван е слободниот пазар, кој се враќа во рамнотежа во променливи услови, доколку учесниците ги сносат трошоците за своите дејствија. Левичарските мислителите одбиваат да го прифатат ова и постојано ги измислуваат плашилата – [неолиберализам, корпоративна алчност, пазарен неуспех] – за да го оправдаат својот идеолошки упад.

Европската Унија досега постави и прокламираше силна позиција во однос на ова прашање, давајќи им пример и на земјите во развој од регионот на Западен Балкан. Водечките централно-десничарски политички партии во македонското општество се обврзани со својата доктрина, од една страна, и со нивната долга гласна поддршка за Европската Унија, од друга, да ја вградат и храбро да ја отелотворат европската амбиција за постигнување општества со нето-нула емисија, и амбициозно да се стремат генерално кон чиста зелена енергија и одржлив секојдневен живот. Оикофилија е патриотизам од најдобар вид, за нашата генерација и за времињата што претстојат.

Сегашната серија од кризи што го погодија македонското општество го откри недостигот од долгорочно стратеско размислување во целиот политички спектар. Дополнително, граѓаните не препознаваат лидерски фигури кои се подготвени да ги прошират своите политики надвор од следниот избран циклус. Таков заклучок може да се извлече од бројните анкети направени и од домашни и од странски истражувачи. Ова е можност политичките групи од десниот центар да го профилираат своето раководство на начин што одговара на современите партии за национално

единство; нивните водачи треба да бидат пионери во промовирањето на оикофилијата.

Одговорот на денешната криза предизвика одредени промени и случувања во економското управување кои ја консолидираат улогата на ЕЗД како столб на економскиот модел на ЕУ. Кризниот одговор на ЕУ значително го зајакна расположливиот буџет за зелена транзиција, иако, исто така, го зацврсти и мекото владеење со воведување условеност на реформите и зголемена сопственост, давајќи ѝ на Комисијата поголема моќ во спроведувањето. Комисијата покажа претприемништво не само преку иницијативата на ЕЗД, туку и со искористување на можноста да го употреби како излезна стратегија од пандеиската криза со цел да се забрза зелената транзиција. Како одговор на неиспроводираната војна на Путин во Украина и радикалната субверзија на редовните текови на природен гас кон земјите на европскиот континент, дополнителниот моментум добиен со уште похрабриот план REPowerEU и последователната легислатива што го следи мора да биде подеднакво препознаен и отелотворен во македонското општество.

Како да не се биде „изгубен во превод“?

Македонското општество долго време е во „чекалницата“ за влез во ЕУ, со што капацитетот на институциите за приспособливост е отапен, додека пошироката јавност изгуби интерес за новите политички случувања. Земјата го изгуби интересот за иновациите како метод за општ општествен развој, наместо тоа се потпира на ветувањата за „погодности од проширувањето“. Ова, пак, создаде расположение во кое постои јасен недостиг на умешни и значајни политики преку кои би можеле да се решаваат прашањата што се од централно значење во ЕЗД. Ова може да се каже и за политичарите од десниот центар, бидејќи експертите од овие области не идентификуваа соодветни политички документи поврзани со овие прашања. Тие допрва треба да осмислат и да заземат ветувачки став кога станува збор за овие теми за да им докажат на луѓето од нашата земја дека ова е партија која може да биде во чекор со остатокот од Европа.

Но, читателот може сè уште да се прашува зошто го туркаме ЕЗД и релевантните документи со консеквентни политики кои настанаа по ЕЗД, кога за македонската јавност прашањата за кои се занимава документот не се меѓу најважните прашања!? Дозволете ни да укажеме на неколку празнини во оваа линија на размислување.

Македонската влада донесе обемно законодавство со цел во извештаите да ги „штиклира полињата“ за напредокот, притоа занемарувајќи да изгради соодветни капацитети на институциите назначени да ги извршуваат

и администрираат предвидените промени и законодавството. Второ, јавните кампањи не се приспособени на потребите и егзистенцијалната загриженост на луѓето во државата. Трето, горенаведениот недостиг на лидерство во преземањето на сериозните предизвици резултираше со создавање политичка апатија, која беше јасно видлива и соодветно нотирана. Оттаму можеме да видиме зошто имаме едноцифрена загриженост за оваа тема. Едноставно кажано, сите носители на одлуки беа инертни да се приспособат и да го преземат предизвикот за реализација на Зелената агенда приспособена на нашите домашни потреби. Виновни се „политичките елити“, а не популусот, затоа решението треба да го бараме во умовите на оние што одлучуваат.

Како резултат на ваквото однесување, во текот на секој изборен циклус, излезноста на гласачите или стагнира со мал број или се намалува, а политичките актери бележат историски ниски стапки на излезност во согласност со нивната „стабилна“ гласачка база. Ова имплицира дека постои несовпаѓање помеѓу понудите на партиите и реалните потреби и барања на граѓаните.

За среќа, во македонското општество можеме да препознаеме неколку позитивни случувања. Младите, како што е тоа случај и во другите европски земји, се заинтересирани за пристап заснован на наука во однос на постојаната климатска криза и се посериозно загрижени од другите демографии. Меѓутоа, за да се излезе од „балонот“ ова застапување бара соодветно вклучување во главните политики со соодветни јавни кампањи. Второ, тековната енергетска криза придонесе за поголем јавен интерес и поголем притисок врз сите политички чинители да донесат зелена и одржлива енергетска политика. Во согласност со нивната природа сите релевантни политички фактори беа „принудени“ да излезат со свои планови за решавање на оваа криза. Ова е вреден доказ за тоа како посветеноста на јавноста се пренасочува кон проекти кои нас нè загрижуваат.

Неиспроводираната и неоправдана воена агресија на Русија против Украина масовно го наруши целиот енергетски систем. Тоа предизвика тешкотии поради високите цени на енергијата и ја интензивира енергетската безбедност не само во нашата земја туку и во цела Европа. Овие денови јавноста е наклонета да ја види итната потреба за брзо намалување на нашата зависност од фосилни горива, диверзификација на снабдувањето со енергија и брзо придвижување на транзицијата кон чиста енергија преку здружување на силите за да се постигне поотпорен енергетски систем.

Сега имаме стратешка можност да ја пренесеме нашата порака до јавноста, со ветувачки и стабилен политички манифест на партиите од десниот центар во Северна Македонија. Врз основа на оваа можност, политичките актери

би можеле истовремено да ја модернизираат својата визија и на својата гласачка база директно да ѝ ги пренесат егзистенцијалните теми што загрижуваат.

Сето ова води до единствен заклучок дека усвојувањето политики за афирмирање на ЕЗД во платформите на политичките партии од десниот центар не само што би било ефикасно за интересите на партиите, туку и неизбежно во светло на многу потребниот холистички и социјален развој. Членовите на ЕПП овде покажаа разумен пристап во управувањето со економскиот раст и обезбедувањето заштита на животната средина. Партнерството со нивните трустови на мозоци и носители на одлуки би било вреден придонес за развојот на политики во централно-десничарското семејство на политички партии и организации.

Младите се вклучени или исклучени!?

Невидената мобилизација на младите ширум светот ја покажува огромната моќ што ја поседуваат да бараат одговорност од носителите на одлуки. Нивната порака е јасна: постарата генерација потфрли, а младите се тие што ќе ја платат цената – со сопствената иднина. Идните генерации со право се загрижени за состојбата во која нашата планета им е предадена. Во исто време, тие се подготвени да дејствуваат и да придонесат за промената. Бизнисите сè повеќе ги гледаат придобивките од новата одржлива економија. Не ни треба фатализам, туку амбиција и акција. Да го искористиме овој моментум и да инвестираме во подобра иднина за нашата генерација и за нашите деца.

Сегашните здравствени и безбедносни кризи ни покажаа дека сме способни да одговориме на кризите со доволна итност. Сите ние треба да земеме поуки од пандемијата и да изградиме поотпорна иднина – со владеење на правото, демократија и реални климатски активности кои ќе го дефинираат она што ЕУ го отелотворува. Младите луѓе ширум светот веќе страдаат од последиците од климатската криза.

Сега е време климатската правда да стане реалност. Ако заштитата на човековите права е она за што се залага семејството на ЕПП, тоа треба да го напушти својот вообичаен начин на постапување и да изгради систем што ќе им овозможи и на планетата и на луѓето да напредуваат. Климатската криза не може да се гледа само низ објективот на еколошки колапс. Треба да се гледа од холистичка перспектива – како егзистенцијална криза – и соодветно да се дејствува и да се решава. Младите се идните гласачи и затоа објективите на партијата не треба да ги занемаруваат како демографска компонента.

За да се реши економската криза, креаторите на политиката подготвуваат историски големи инвестиции за илјадници луѓе кои ги загубија своите поради заклучувањето. Мора да избегнеме канализирање на инвестициите во архаични индустрии преку спасување на големите загадувачи. Наместо тоа, инвестициите мора да бидат насочени кон одржливост. За да изгради отпорно општество кое ги задоволува потребите на идните генерации и ги избегнува најлошите влијанија од климатската криза, владите треба да ја насочат својата економија кон зајакнување на иницијативите за создавање зелени работни места и обезбедување праведна транзиција.

Политичките актери од десниот центар треба да соработуваат со релевантните граѓански организации во градењето форум кој ќе обезбеди политички придонеси од младинска перспектива. Македонските политички партии и интересовни групи од десниот центар, заедно со другите сестрински партии, треба да научат и од политичките теоретичари и од креаторите на политиката дека претстојната општествена трансформација може да се постигне само со претприемнички ориентирана, а, сепак, традиционална вредносно структурирана заедница која разбира дека природата мора да се чува и заштити и дека засега оваа планета е нашиот единствен дом.

„Европа не е само континент, таа е и идеја. Оваа идеја се нарекува слобода.“ Овие зборови на Куденхоф Калерги се напишани во 1933 година. Тоа е годината кога на власт дојде нацизмот, кој заедно со фашизмот се едни од најголемите непријатели на слободата, на Европа и на човештвото воопшто. Во време кога многумина се откажаа од Европа, грофот Калерги веруваше во Европа. Затоа, да го имитираме грофот Калерги, фон Хабсбург, Шуман, Моне, Аденауер и другите основачи на Европа. Да не бидеме робови на моменталното расположение, на песимизмот и стравот. Стравот е филтер преку кој ги согледуваме само законите, но не и можностите пред нас. Кризата е последица на неискористени и пропуштени можности. Во моментов очигледен факт е дека младите го имаат тој горлив дух за промена.

Искрено речено, нашата генерација и оние генерации од иднината кои живеат и ќе продолжат да живеат во нашата земја, оние кои ќе изберат да останат во нашата земја замислуваат животна средина и иднина што е здрава и имаат право на природа што само ќе ја подобри нивната севкупна благосостојба. Истите генерации имаат право да се мисли на нив кога се дефинираат и спроведуваат сите политики и кога ќе се дефинира севкупниот пристап кон управувањето. Ним им се должи визија која е смела и отворена, визија која несомнено може да

ја пренесе пораката дека Северна Македонија и нејзиното општество се подготвени и сакаат да чекорат во иднината. Прашањето за климатските промени и потребата за длабока вкоренета и сеопфатна еволуција на енергетскиот систем можеби претходно „се рангираше ниско“ во анкетите, меѓутоа сегашноста потврди дека ова не е нешто што веќе треба да се занемарува или одложува. Врз основа на тоа, бараме сите политички актери во нашата земја да преземат цврсти чекори во европската прогресивна насока во борбата против климатските промени и за обезбедувањето брза и сеопфатна еволуција на енергетскиот систем, за зачувување на природата и обезбедување чист свеж воздух. И за да се осигури дека на сите што во иднина ќе живеат на тоа парче земја ќе им се даде шанса да живеат здрав и просперитетен живот.

ФУСНОТИ

- 1 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3156
- 2 <https://www.rcc.int/pubs/89/balkan-barometer-2019-public-opinion-survey>
- 3 <https://www.wbif.eu/news-details/european-commission-launches-32-billion-investment-package-western-balkans#:~:text=The%20Economic%20and%20Investment%20Plan%20for%20the%20Western%20Balkans%20aims,and%20convergence%20with%20the%20EU.>
- 4 <https://www.rcc.int/news/383/rcc-publishes-studyon-climate-change-in-the-western-balkans-alarmingincrease-of-temperature-over-the-whole-territory>
- 5 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowerEU-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en

Белешки:

Македонската модерна центар-десница
и предизвиците поврзани со животната средина

Импресум

Наслов

Македонската модерна центар-десница и предизвиците поврзани со животната средина (Наслов на оригиналот: Macedonian modern centre-right policy and the climate and environmental related challenges)

Издавач

Фондација Конрад Аденауер во Република Северна Македонија

Автори

д-р Даме Димитровски
Дејан Димитриев
Радован М. Спиридонов

Уредник

Даниел Браун

Координација

Даниела Поповска

Превод од англиски на македонски јазик

Огнена Никуљски

Јазична редакција

Ивана Коцевска

Графичка подготовка и печат

Винсент графика

Тираж

100

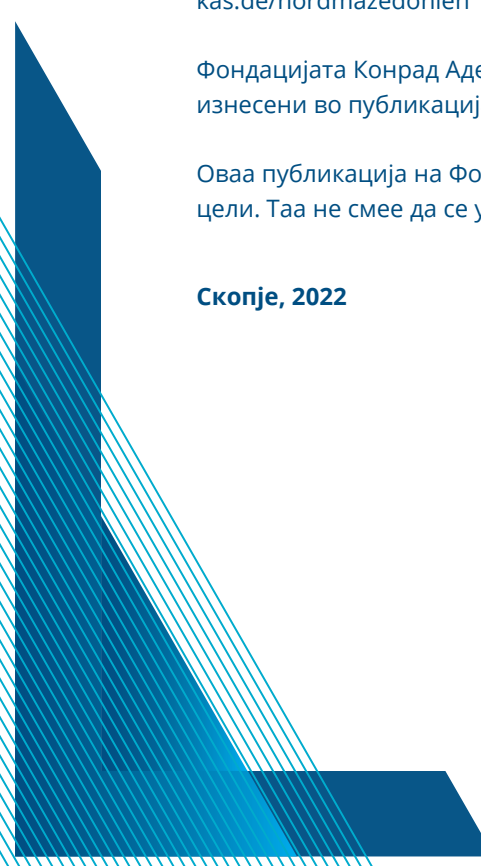
Публикацијата бесплатно може да се превземе од

kas.de/nordmazedonien

Фондацијата Конрад Аденауер не сноси одговорност за фактите и ставовите изнесени во публикацијата. Тие претставуваат лични гледишта на авторите.

Оваа публикација на Фондацијата Конрад Аденауер служи само за информативни цели. Таа не смее да се употребува во рамки на изборни кампањи.

Скопје, 2022

Историјата на човештвото покажа дека кризите генерално предизвикуваат чувство кај човештвото да прибегне кон општествени и технолошки промени. Соочена со недостиг од сигурна енергија, како и со заканата од економска рецесија, ЕУ ја сфати итноста за создавање чисти извори на енергија, нејзиното потпирање на надворешни извори ќе се минимизира, што ќе овозможи порешително вклучување во меѓународната политика, обликување на светот според вредностите кои колективно се сметаат за свети.

Агендата на ЕУ имаше за цел да ја задржи Европа во нејзината улога на лидер во борбата против климатските кризи и шампион во поттикнувањето на енергетската транзиција. Европскиот зелен договор, одобрен од Европската комисија, е збир на политички иницијативи планирани да го разгледаат и усогласат постојното законодавство, а исто така да воведат законодавство за циркуларна економија, реновирање згради, биодиверзитет, земјоделство и за олеснување на технолошките иновации.

Имајќи ја предвид амбициозната улога на Комисијата, тридесетинската безволност на домашните политичари да се занимаваат со ова прашање и растечкото разочарување на младите од етаблираните политички играчи, ја увидовме потребата да се даде младински придонес, во моменти кога одлучно, амбициозното лидерство е сè попотребно.

Имајќи ги предвид утврдените цели на Брисел, треба да запомине и дека во секоја земја секоја година нови генерации влегуваат на пазарот или во академската заедница. Со неизвесноста што се назира над нивните животи, политички е неодговорно да се игнорираат нивните барања за подобрена економија, како и напредок кон холистички позелена Северна Македонија.

Кажано со „партиски вокабулар“ губат гласачи. Во овој вакуум популистичките групи сигурно би ја привлечле енергијата на младите, искористувајќи ги слабостите на политичките партии. Предизвикот е да се премостат долгорочните цели со конзистентни политики на пократок рок со цел да се обезбеди финансиски и социјален просперитет за сите млади луѓе. Европскиот зелен договор има потенцијал да придонесе кон поголема одржливост. Со правилно избраната обука и надградбите на поставените вештини, можеме да бидеме фаворити кога станува збор за зелена трансформација.

За жал, се наоѓаме во „чекалната“ за пристапување во ЕУ, со што капацитетот на институциите за приспособливост е отрпан, додека пошироката јавност изгуби интерес за нови политички случувања. Ова, пак, создаде отворен простор за актери кои не ги споделуваат вредностите на Унијата да манипулираат со јавната перцепција.

За среќа, можеме да препознаеме позитивни движења во македонското општество. Младите се заинтересирани за пристап заснован на наука во однос на климатската криза. Политичките актери од десниот центар треба да соработуваат со младинските граѓански организации и да ѝ дадат авторитетен глас на академската заедница и експертите, и со тоа да изградат форум кој би можел да обезбеди наука и факти.

Одговорот е прилично едноставен. Старите системи се оштетени, и тоа го видовме. Не можеме да се вратиме на статус кво. Ни требаат нови економски политики, како и енергетски проекти кои ќе донесат правично закрепнување на нашето општество. Има малку избори пред нас... треба да ги опфатиме визионерските, но остварливи цели на Европскиот зелен договор. Затоа што дојде нивното време.